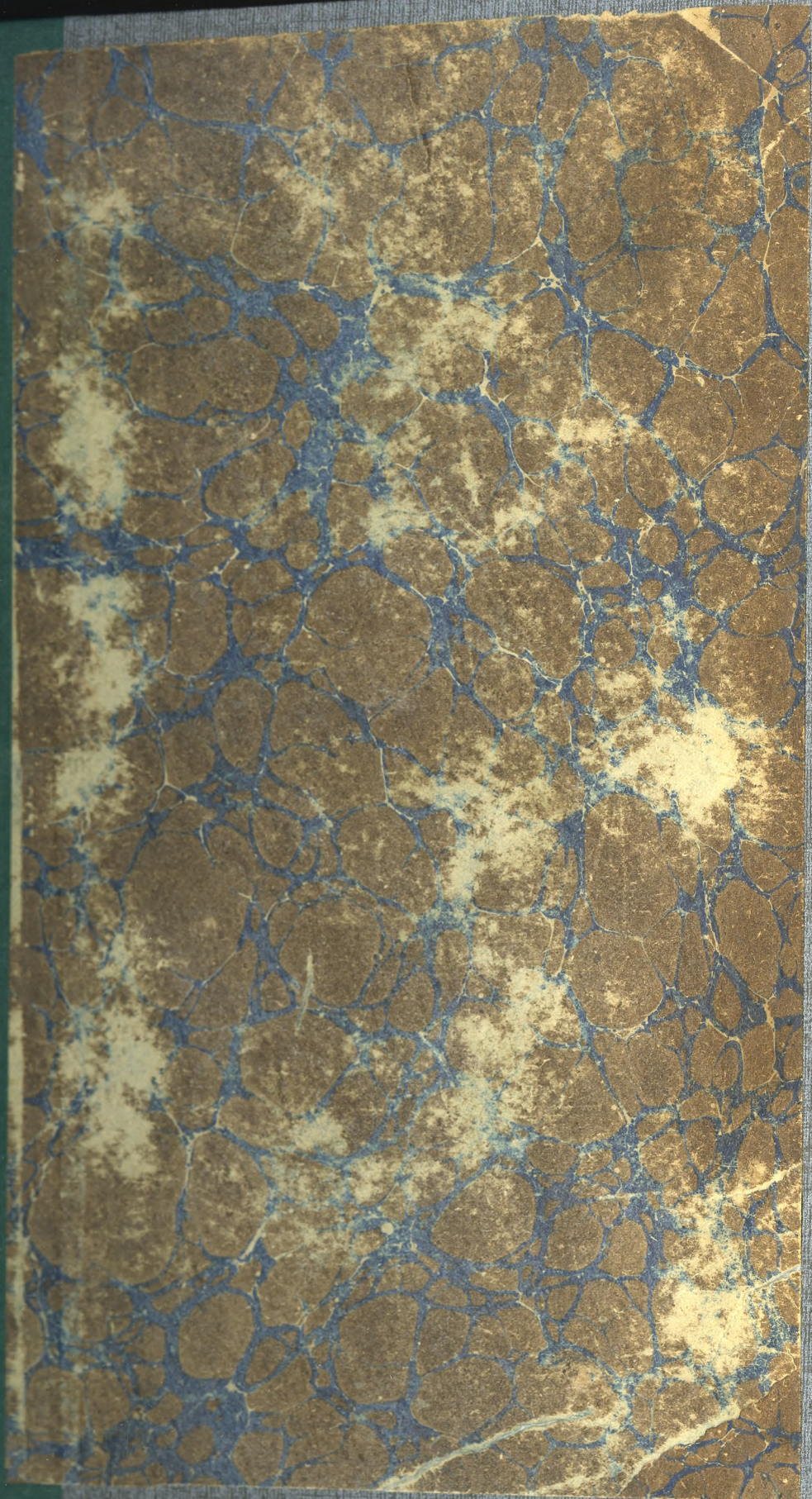

Politikai
röpiratok.

136.

136
1197

Gazdasági cselédeink

állandósításáról.

KENESSEY KÁLMÁN ELŐADÁSA

az

orsz. Magyar Gazdasági Egyesület jószág-
rendezési szakosztályában.

9.

BUDAPEST 1874.

HERZ JÁNOS MAGYAR KIRÁLYI UDVARI KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

b. 16722.005657 2.6

DEPARTMENT OF GEZA

38

THE DEPARTMENT OF GEZA

THE DEPARTMENT OF GEZA

THE DEPARTMENT OF GEZA

THE DEPARTMENT OF GEZA

A gazdasági cselédek állandósításáról.

Tisztelt Szakosztály!

1848 óta, mely év mezőgazdaságunk terén is nagy változásokat idézett elő — általánossá vált a panasz a gazdasági cselédek demoralisatioja, s az ezzel együtt járó gyakori helyváltoztatása miatt.

Tagadhatlan, hogy cselédségünk moráljára kedvezőtlen hatást gyakoroltak az 1848—49-ki események, a proclamált egyenlőségi elvek félszeg magyarázata meglazította, hogy ne mondjam, teljesen felbontotta az előbbi időkben uralgott patriarchális függést, — megszűnt az ur, vagy gazda iránt előbb divott tisztelet és engedelmesség, s a meglazult fegyelem helyreállítására egyáltalán nem szolgált eszközül az abszolút rendszer közigazgatása, mely ép ellenkezőleg megragadott minden lehető alkalmat, hogy a lázadással rokonszenvezett, vagy abban épen ténylegesen részt vett birtokos ellenében a cselédnek szolgáltatott igazságot, igen gyakran az elvont igazságnak is ugyan, de főleg a mezőgazdaság ügyének nagy kára és hátramaradására.

A mennyiben a rendszer igazságot kívánt is a panaszló gazdáknak szolgáltatni, az igazságszolgáltatás legtöbb esetben félszeg volt, az orvosság rosszabb magánál a betegségnél, mert megtörtént, hogy azon pár frtnyi kár, vagy hátramaradás miatt, melyet a rozszakaratu cseléd gazdájának okozott, a gazda napokat volt kénytelen a távol központban utasítással elveszteni, tünni, hogy tanukul beidézett cselédsege szintén veszítse idejét, s a büntetés elvégre is a bepanaszolt cseléd több napra való elzárásával végződött, — mi ismét csak a gazda kárával járt, s midőn nagysokára az ügy végbefejezést nyert, csakis azon meggyőződést kelle nyernie a gazdának, hogy jövőre inkább tűr tizannyi kárt és rendetlenséget, mintsem hogy panaszra menjen.

Hogy ily viszonyok között a cseléd morálja nem javult, de sőt napról napra rosszabb lön, önként érthető.

A helytelen iránynak javítására nem lön alkalmas az alkotmányos élet újra ébredése sem; alkotmányunk, büntető rendszerünk elvei művelt, kötelesség-érző népet feltételeznének, s hogy a kötelesség-érzet mennyire tartozik erénye közé népünknek, általában fajunknak, talán felesleges is taglalnom; szóval a cselédség morálja a legujabb időkig ugyanazon lejtőn halad lefelé, melyen az 1848-ki időszaktól kezdve megindult; — a gazdák panaszai napról napra hangosabbakká válnak a cselédség megbízhatlansága miatt, s főleg örökös változását illetőleg segélyért kiált a földmivelés ügye e téren is — s a segélynyújtás egy erélyes, pontos, kötelességörző közigazgatást követel első sorban és jobb népnevelést, s ekként a nehézségek egy nagy és hosszú sora áll előttünk, mert a burjánzó bajon egy cseléd törvény hamarjában nem fog gyökeresen segíteni, a javulás számos tényező alkalmazásával csak hosszabb évek során következhetik be, a javulás előidézésére össze kell működnie a törvényhozásnak, a népnevelésnek, a közérzületnek vagy a társadalomnak, e tényezők egyike sem fog elszigetelten sikerre vezetni.

Egész őszinteséggel mondom el szigorú ítéletemet a cselédség morálja felett, de ha igazságosak akarunk lenni, be kell vallanunk, hogy a létező baj egy részének maguk a gazdák is előidézői, a mennyiben a változott viszonyok által oly intézkedésekre vélték magukat kényszerítetteknek, és oly takarítások, megszorítások életbe léptetésére szorítottaknak, melyek, habár látszólag indokoltak, igazoltak is a körülmények által, figyelmetesebb vizsgálat és megfontolás után ép a gazdasági érdekek ellentéteseinek, s a földmivelés ügyére nézve károsnak fognak bizonyulni.

Másrészt, ha a cselédség meglazult morálját, kötelesség-érzetét akarjuk javítani, határozottan követelendő, hogy a cseléd tartó osztályok jó példával menjenek elő azon kötelességek teljesítésében, melyekkel az egyének önmaguk, családjuk, hazájuk irányában elengedhetlenül tartoznak.

Míg a cseléd ugyanis azt látja, hogy ura reggeltől estelig szorgalmasan utána jár gazdaságának, rendben tartja háza népét, melynek bölcs vezetője s ő a fő mozgató erő, tudomással bír minden mozzanatról, mely gazdaságában történik, takarékos idő és pénzben és mindenben, mi üzletében előfordul; gondja van állatai javítása s ápolására: nem ter-

mészertes-e, hogy ő is szorítva van a felügyelő őrszem által munkája pontos végrehajtására, hogy e pontosságba bele szokik, s pontos lesz akkor is, ha pillanatokra magára hagyatik, hogy a szigorú felügyelet s az az által adott jó példa által kötelesség-érzete önkénytelenül, tudta nélkül gyarapodik.

Mig ellenkezőleg, ha véletlen azt lenne kénytelen látni, hogy ura, kinek korlátoltabb birtok-viszonyainál fogva az ő ítélete szerint is szorgalmas gazdának kellene lenni, gazdaságát gyakran hosszabb időre elhagyja, hogy a legszorgosabb időbken fürdőkre mulatni jár, s ha hon van, a sok vendég, dárídó nem enged neki időt, hogy cselédei után nézzen, rendetlenül megy háza és benn minden, mert a majoros gazda kellő tekintélylyel nem bír, — pazaroltatik az idő, a takarmány, az igás lovak ok nélkül vonatnak el haszontalanságok miatt munkájoktól, mindenki paranzsol és senki sem engedelmeskedik, s az instructio napról napra tengőbb állapotba jő, s kellő gond talán csak a kocsilóra fordíttatik még szóval, ha a ház és gazdaság a rendetlenség nyílt képét tárja elő, nem természetes-e viszont, hogy a cseléd is elveszti azon csekély munka-kedvét is, melylyel talán birt volna, s lézeng és dülöng, munkájának eredménye nincs, s a kötelesség-érzetről utolsó fogalma is kivesz lelkétől. Vagy ha azt volna kénytelen tapasztalni a cseléd, hogy fizetését pontosan ki nem kapja, ha szegődség-földei a birtok legsoványabb részén adatnak következtesen ki, ha azt kellene tapasztalnia, hogy gabna-járadéka fejében rostaaljjal kell beelégednie, ha lakása egészségtelen rossz, ha egy szobába több család erőszakoltatnék be: kérdem ismét, várható volna-e, hogy kötelesség-érzete emelkedjék, hogy urához s annak gazdaságához kötve érezhesse magát, s nem fogná-e a változásban keresni sorának jobbra fordulását?

Vagy ha azt tapasztalná a cseléd, a legjobban vezetett rendes gazdaságokban is, hogy a régibb patriarchális időkben birt marhatartása különböző ürügyek alatt elvonatik, helyébe kárpótlásul oly csekély összeget nyer, mely azon, gyermekei táplálásában oly nagy fontosságú tényezőt — a tehenet semmivel sem képes pótolni: kérdem ismét, hol van azon kapocs, mely őt urához kösse, s midőn a megélhetést családjával egy helyt a változott viszonyok közt nehéznek találja, lehet-e csodálkozunk azon, hogy jobb hely után sóvárog, évenként más más gazdánál próbálgatja szerencsáját.

Változik gyakran, majdnem minden évben, s a gazdának évenként új emberekkel kell küzdeni, kiket csak akkor kezd valóban ismerni, midőn már újra távozóban vannak.

Vagy végre, ha a cselédben felébredvén az óhaj, gyermekeinek némi iskolai neveltetésére nézve, s azt kénytelen látni, hogy a pusztán, melyen szolgál, gyermekei iskolázatásáról gondoskodva nincs, nem nyer-e indokot szolgáltatát oly helylyel cserélni fel, hol e tekintetben akár a falusi iskola közelsége, akár a nemes földesur gondossága folytán hiány nincs.

Midőn tehát cselédeink demoralisatiójáról panaszkodunk, szükség, hogy elfogulatlanul vizsgáljuk a kép másik oldalát is, vagyis szorosán tárgyunknál maradván, vegyük fontolóra, vajjon a gazdasági cselédség folytonos vándorlásának nem okozója és tényezője-e több oly intézkedés, vagy mulasztás, mely a cseléd tartó osztálytól ered, melyen ugyanaz segíthet, hogy egyuttal magán is segitsen.

Jól tudom, hogy a kérdés, melynek fejtegetésére vállalkoztam, felette kényes természetű nálunk, hol az emberek túl érzékenyek, a kedvetlen természetű igazságok meghallgatása tekintetében. El vagyok készülve reá, hogy számos gáncscsal, szigorú megítéléssel fogok találkozni, midőn nézeteimet teljes őszinteséggel a felvett igen fontos tárgyra nézve elmondom.

De mind ez nem tart vissza egy perczig is, hogy teljes elfogulatlanság és nyíltsággal ne tárgyaljam azon ügyet, melynek rendezése, illetőleg helyes kerékvágásba igazítása a hazai mezőgazdaság életkérdései közé tartozik, s mely kérdésnek felderítéséhez járulni, az ügy iránti engedhetlen kötelességemnek tartom, nem kételkedvén másrésről egy perczig is arra nézve, hogy a gáncsok mellett igazságos ítéletre is fogok találni, s fognak találkozni sok elfogulatlan gazdák, kik az általam mondottakat figyelmökre méltatni fogják, s reményleni merem, hogy felszólalásom nem lesz teljesen nyom nélkül elhangzott „kiáltó szó“ a pusztában, de sőt sok gondolkozó fő fogja eszméimet tovább fűzni, s felszólalásom az ügy jobb jövője alapjainak lerakásához hozzá járulni fog.

A cselédek, illetőleg a gazdasági munkások állandósításának ügye nem csak nálunk lépett előtérbe, e tárgy komoly mozgalmat idézett elő Angliában is, és a kérdés oly annyira magára vonta a közfigyelmet, hogy maga a parlament is foglalkozott nem ugyan különlegesen az állandósítás

kérdésével, de igen is a mezőgazdasági munkás osztály állapota és viszonyaival, s e célból bizottság küldetett ki a parlamentből 1865-ben, melynek elsőbb feladata ugyan csakis a gazd. munkások nejei és gyermekeinek mezőgazdasági munkára alkalmaztatása ügyébeni vizsgálat eszközzése volt, de később az 1868—1869-ben beadott nagy terjedelmű jelentések, s különösen az 1870. évi jelentés kiterjeszkednek e munkás osztály összes belügyeire, vagy házi és bérviszonyaira, szóval: létezésének minden mozzanataira, tárgyalván a gazd. munkások fizetését, élelmezését, lakás-viszonyait, nevelés ügyét, s társadalmi állapotát.

A parlamentnek ép e gondossága vonta a birtokos és gazdaközönség figyelmét tüzetesebben a gazdasági munkás osztály ügyeire, s azon rendkívüli érdekeltég, mely e kérdésben kifejtett, azon számos tanácskozás, értekezés, mely napvilágot látott, azt eredményezte, hogy a munkások állandósításának kérdése is kimagasulván, ez irányban oly gyorsan tömörültek a nézetek a teendők iránt, s a gondolatot oly hamar követte a tett, hogy a javulás nyomai már csudálatra méltóan kézzel foghatólag észlelhetők.

Hogy az angol parlament a mezőgazdasági munkás kérdést vizsgálat és tanulmány tárgyává tette, arra mint érintém, mindenek előtt a munkások nejei és gyermekeinek munkára alkalmaztatásának kérdése szolgáltatott alkalmat, nem engedhetvén meg a parlament, hogy azok, akár a nők, akár a gyermekek erejökön túl terheltesenek munkával.

Meg kell jegyezmem, hogy nőknek a mezőn való munkáját, habár az korlátoltabb terjedelemben náluk is divik, — egészben véve a nőnemre nézve az angolok lealázónak tartják, s megütköznek a continens ebbeli ellenkező szokásain.

S ha a vizsgálat később a munkások lakás, élelmi s bérviszonyaira is kiterjedt, arra különösebb ok, mint a minő nálunk széltében létez, egyáltalán nem szolgált, annyival kevésbé, mert nem hogy azon aggodalom szülhette volna a vizsgálatot, hogy mert a túl nagy kínálat miatt a gazdasági munkás keresetet nem kap, de sőt az angol mezőgazdaság határozottan munkás kézhányban szenved azon okból, mert az óriási mérvben kifejtett, s nagyobb munkabéreket kínáló ipar a munkások tömegét magához vonja. Ép e körülmény eredményezte azt, hogy az angol gazda minden lehető munkát géppel végez, ma már általánosan alkalmazzák a gőzgépet, a szántás, fogasolás, hengerezés, cséplés, szecsavágás, zuzás,

darálás, sőt ujabban a vetés stb. munkájára, s a kapáló és töltőgető gépek mennyire vannak elterjedve, említenem sem szükséges.

A parlament gondoskodását tehát első sorban ugyan a humanitás, de másod sorban a földmivelés közvetlen érdekei hívták fel, s az ez által adott impulsus áldásos következményei, mint említém, már is magas fokon érezhetők.

Azok kedvéért, kik az angol viszonyokkal kevésbé ismerősek, meg kell jegyezni, hogy a gazdasági munkás elnevezés alatt az angolok mindenek előtt azon gazdasági munkásokat értik, kik részint évi, részint heti bérekre szegődnek.

A hétszámra szerződött munkás minden hét végén kikapja fizetését, s pár napi felmondással tovább mehet.

Az évre szegődött cselédnek három havi felmondás után lehet csak helyét elhagynia, de viszont a gazda is kötelezően van 3 havi felmondásra, ha cselédjét változtatni kívánja. — Bünesetek természetesen kivételt képeznek.

Vannak e munkásokon kívül még úgy nevezett átalán — vagy szakma-munkások, kik aratásra, kaszálásra fogadtatnak fel. Utóbbiak mozgékonyasága kevésbé aggasztja az angol gazdákat, de igen is a hetes és éves munkás állandósága kérdése, mely is évek óta komolyan foglalkoztatja Anglia kiválóbb gazdáit, birtokosait és nemzetgazdasági íróit, s ezen foglalkozás a legujabb időkben elérte azon sikert, mely a munkások állandóbságában nyilatkozik.

Czélzatosan vonatkoztam az angol parlament érdekeltségére a mezőgazdasági munkás osztály ügye irányában, hogy annál kevésbé legyen felöltő, ha e kérdéssel az országos gazdasági egyesület illető szakosztálya foglalkozik.

Ismervén azon nehézséget, melyet a mezőgazdasági cselédség folytonos vándorlása hazánkban okoz, s viszont nem lévén ismeretlen előttem az sem, hogy a munkások állandósításának kérdése élénken foglalkoztatja a britt gazdákat, beható tanulmány tárgyává tettem Angliában tartózkodásom ideje alatt a mezei munkás ügyet általában, s különösen iparkodtam tudomására jutni azon tényezőknek, melyek az érdeklött osztályt állandóbban egy helyben maradásra bírják.

Gondos megfigyelés, kérdezősködés, és olvasás után elvégre is azon meggyőződésre jutottam, hogy az angol gazdasági munkás állandóbbá tételére következő tényezők folytak be mindenek felett, és pedig:

- a) a lakások javítása,
- b) a munkások házi kertekkel lett eláttatása,
- c) a tehén-tartás, s mindezen kívül
- d) a földesuraknak az iskolák javítása, állítása körül újabb időkben kifejtett rendkívüli buzgalma.

E tényezők hatalmasabban hatnak a munkások állandóbbá tételére, mint az egyenes készpénzbeli béremelések, mert a mezei munkás aránylag kisebb jövedelemmel is jobban, könnyebben él, mint a gyármunkás, kinek házi kert, és mi legfőbb dolog, tehéntartási javadalma nincs, s e mellett drágább szálláspénzt fizet, s foglalkozása egészségesebb, szabadabb, mint a gyármunkásé.

De nézzük az a. b. c. d. alatt felemlített tényezőket egyenként:

a) A munkás osztály lakásai Britanniában sem voltak régebben oly kényelmesek, mint milyenekké lőnek ma; különösen nyomva volt e tekintetben a mezei munkás, mely a központtól távolabb fekvő megyékben alacsony, zsuppal fedett viskókkal volt kénytelen megelégedni, melyben sok esetben egy szoba állott egy család rendelkezésére, sőt szegényebb vidékeken megtörtént az is, hogy két család volt kénytelen megvonni magát egy szobában, mi ma már csak a népesség legalsóbb osztályában fordul leginkább városokban — kivételesen elő.

A földmivelés fejlődésével lépésről lépésre javultak a munkás lakok, az úgy nevezett cottageok is, s az utóbbi évtized alatt épen oly luxussal határos kényelemmel építtetnek, minőről nekünk fogalmunk nincs.

Az angol és skót földesurak becsület-kérdést csinálnak a munkás lakok építéséből, egymást éri az új cottage, merre csak megy az érdeklődő utas, s ezen kívül a bérlők is számos esetben maguk építenek és ujítanak cottageokat. A gazdasági egyletek által jutalmak tüzetnek ki a legczélszerűbb cottage-tervekre, szóval a haladás e téren meglepő, mert a jó következesek már is kézzel foghatók.

A legszerűsebb mezei munkás lakás egy lakó szobát, egy hálószobát, egy konyhát és kamarát foglal magában.

A közép minőségűek egy kis bejárót, egy lakó szobát, két hálószobácskát s kamarát.

Az első rendűek az elősoroltakon kívül még egy hátsó vagy mosó konyhát, s három háló szobácskát tartalmaznak

A legszegényebb cottage évi bére a mi pénzünk szerint 10—15 frt, a közép minőségűé 30 frt, az első rendűé 50—60 forint.

Angliában legáltalánosabban még az állandó munkásnál is fenn van tartva a házbér-fizetés, de csakis elvileg, természetesen ez neki csak beszámíttatik, és csak kivételesen fizeti készpénzben.

Angliában a munkás lakok eme luxusa az ottani társadalmi viszonyokból önként fejlett ki.

Midőn például kérdést tettem egy két hálósobás lakásnál, arra nézve, miért tartanak két hálósobát szükségesnek? a felelet az lón, hogy ez azért történik, hogy a család tagok nem-különbség szerint elkülönözhetőek legyenek. E szigorú elkülönítése a két nemnek lakás tekintetében a legszegényebb osztályoktól felfelé, következetesen keresztül van vive erkölcsi indokokból. Még a munkás osztály sem engedi meg, hogy leány gyermeke fitestvérevel háljon egy szobában, és előtte vetkőzzék, öltözzék. Hogy e szokás az erkölcsi élet emelésében mily tényező, azt hosszasan mutogatnom, úgy hiszem, nem szükséges.

Minél inkább megfelel e tekintetben valamely birtok vagy gazdaság a munkás igényeinek, annál biztosabb lehet az érdekelt gazdaság arról, hogy a legjava munkást kapja, s annál biztosabb arról, hogy munkása könnyen változni nem fog.

Mig ellenkezőleg, a mely gazdaságnak cottageai szegényesek — nincsenek csinnal építve, a családok kényelmi igényeinek meg nem felelők, az ily gazdaságba csakis az elkényszeredett munkás fog költözni, ki másutt helyet nem kapott, s ez is iparkodni fog az első legkedvezőbb alkalommal, kedvetlen lakását jobbal cserélni fel.

Ki az angol mezei munkás lakokat figyelemmel vizsgálta, s azok villaszerű modern izletes külsejét, belső kényelmes berendezését szemlélni alkalma volt, ki meglátogatta a munkást családja körében, s látta mily tisztaság és rend uralkodik a házban. mily tisztességes a családtagok külseje, magaviselete, az bizonynyal meggyőződött arról, hogy az angol népnek mindenek előtt anyagi viszonyai állanak magas fokon, s meggyőződött továbbá arról, hogy ott a társadalom oly egészséges erkölcsi alapon nyugszik, mely méltó arra, hogy az egész világ tisztelettel tekintsen reá.

Azon erkölcsi alapok egyik sark-kövét a takarékoság képezi, mely erény teszi egyedül lehetővé, hogy az angol mezei munkás oly kényelmet élvezzen házánál, oly jól táplálkozzék, ugy ruházza magát és családját, mint ez valóban történik, mert takarékoság erénye nélkül tiszta lehetetlenség volna, hogy 400—450—500 frtra rugó fizetéséből, mibe a lakás és tehéntartás is beszámítva van, utóbbilegtöbb esetben 60—80 frtjával, ugy élhessen, mint él, még az esetre is, ha kivételesen a család anya, s a gyermekek keresményét is hozzá gondoljuk a fentebbi összeghez.

Hogy a munkás lakok javulása mennyire tényező amunkások állandósítására nézve, hivatkozhatom Mr. Nikollsnak a kir. gazdasági egyesület által jutalmazott pályá-értekezésére, melyet az angol mezei munkás viszonyokról irt, mely értekezésében egy helyütt ezt mondja: Több vidéken szerfelett elharapódzott a mezei munkás osztályban a változás szelleme, folytonos vándorlás észlelhető közöttök, keresvén jobb béreket, s hogy a jobb embereket megtarthassuk, ennek egyetlen módja, hogy lakásaikat javítsuk annyira, hogy nejeik vonakodjanak elhagyni a kényelmes otthont.

b) A munkás lakok javulásával karöltve jár a házi kertek adása; alig létez ma már cottage Angliában, mely mellett minden egyes család számára konyha-kert nem lenne kiadva. — A kert kicsi, sokszor 100—200 négyszög yard csak, de elég arra, hogy a család tagok üres idejüket benne töltsék, s megteremje nekik a házhoz szükséges zöldséget bőven, sőt helylyel közzel még eladásra is maradjon.

E kertek oly kedvencz szükségéivé váltak a munkás osztálynak, hogy tán kétszeres kárpótlási összegért sem fogna arról lemondani. E kertek erkölcsileg is nagy nyereségnek tekintendők, mert az unalomtól, henyeségtől óvnak, folytonos tenni valóra nyujtván tért, s e mellett sok költségtől mentik meg a háztartást, és sok élelmi kényelmet szereznek.

Ha a munkás kedve szerint beosztotta kertjét, megtrágyázta, itt ott gyümölcsfát is ültetett bele, vagy évelő virágot, ugy tekinti azt, mint tulajdonát, ragaszkodik hozzá, nehezen válik el tőle, vagyis helyhez köti.

c) Általánosan beismert nézet az angol gazdák közt, hogy a mezei munkás állandóbbá tételének a kényelmes lakás után egyik főtenyezője: a munkásnak adott tehéntartás. Mely

javadalom rendkívüli előnyt nyújt a munkásnak, képesítve őt saját élelmi szükségein túl gyermekeit tejjel táplálhatni.

A tehen-tartás adásának több módja divik Angliában: vagy bizonyos mennyiségű föld, legelő, kaszáló adatik mérsekelt haszonbérért a munkásnak, melyen az a viszonyok szerint egy vagy két tehenet tart, vagy nyári legeltetést enged neki a farmer saját legelőin bizonyos bérért, vagy nyári és téli tartással együtt, vagy végre, mint ez az északi részeken és Skótiában szokásos, tehenet tart a gazda munkása számára, melynek csak használata a munkásé. Ez utóbbi esetben a tehen használataért a munkás 60—80 frtot fizet gazdájának.

Sir G. O. Wornbwell York megyei birtokos így ír a tehen-tartás tárgyában: „a tehen tartási rendszer csudálatra méltóan sikerült; úgy tapasztalom ugyan is, hogy ha a munkásnak tehen-tartásra alkalma van, ez őt állandóan megtelepíti, s érdekeltté teszi a falu és a birtok ügye s érdekei iránt, és gyermekei rendszeren járnak iskolába. Ha egy cottageom megüriül, melylyel tehen-tartás van egybekötve, soha nem jövök zavarba a tekintetben, hogy a legkitünőbb munkást ne kapjam lakóul bele.

Ily módon képesítve vagyok cottageaim számát szaporítani, melyek 4 $\frac{1}{2}$ %-ot hoznak.

Igy például coxwoldi birtokomon munkásaimnak 32 tehentartást adok, Oulstonban 18-at oly módon, hogy a nyári legeltetésért 30 frtot fizetnek darabonként, a téli tartásra kapnak minden darabra 1 $\frac{1}{2}$ —2 acre földet, melyen szénát, turnipsot, búkkönyt stb. termelnek, mi ismét 30 frtba számítatik, s így tehentartásuk egész évre 60 frtba kerül. Rendszeren jó tehenet tartanak, s nem ritkaság köztük, hogy a fű, széna takarmány mellé olajpogácsát vesznek és etetnek teheneikkel.“

d) A negyedik, habár nem is annyira általános, de a munkás osztály legjavára nézve, tényezője az allandóul helyben maradásnak: az iskola, a munkások zöme ott is oly nehezen küldi gyermekét iskolába, mint akár nálunk, mert a földmives osztály nehezen nélkülozi gyermekei munkáját, vagy keresményét.

Egy kisebb rész azonban (a józanabb) belátja, hogy gyermeke jövője annak iskoláztatásától függ. Előtte látja a példákat, hogy egyszerű munkások gyermekeiből gazdag gyárosok, kereskedők lettek, kik százezerekkel bírnak, s e

jövőt gyermekétől elzárni nem kívánja, de sőt iparkodik őt minél jobban iskoláztatni.

S ha azt tapasztalja, hogy a gazdaság közelében, melyben felfogadva van, iskoláról gondoskodva nincs, elköltözik onnét oda, hol van. E körülmény szolgált egyik okául azon a földes urak részéről kifejtett nagymérvű áldozatkészség és buzgalomnak, mely az iskolai épületek javítása, tisztítása, új épületek emelése, a tanítók fizetésének javításában nyilatkozik.

Az eredményt könnyű megítélni, ha az iskola-ügyre vonatkozó statisztikai kimutatásokat megtekintjük.

Én csak egy pár adattal kívánom illusztrálni ez ügyet: 1857-ben Nagy-Britanniában, Irlandot ide nem értve, járt az iskolába 700,872 gyermek. — 1871-ben már 1,866,009, tehát 14 év alatt az iskolába járó gyermekek száma majdnem megháromszorozta magát.

A kormány sem marad el természetesen ez ügy fejlesztése körül, csakhogy Angliában közintézményekre, legyenek azok iskolák, kórházak, siketnémák, vakok, árva gyermekek stb intézményei, ép a kormánynak van alkalmá a legkevesebbet költeni: mind ez intézetek, magánosok alapítványai s ajándékaiból tartatván fel, mely alapítványok folyton tétetnek egyesek részéről, sokszor több mint fejedelmi módon. Ép Angliában létem alkalmával értesültem egy skót vasgyáros öt millió forintnyi ily közcélú alapítványáról. Mindez az ottani gazdagság és közhasznú irány természetes kifolyása.

Hogy a mezei munkások azon nehézségét, miszerint gyermekük heti keresményét nem nélkülözhetik, legyőzni lehessen, legujabban behozatott a mezei munkások gyermekeinek félidejű, vagy váltó iskoláztatása. A gyárakban már több év előtt elrendelte a parlament a félidejű vagy váltó rendszert, ezek fél nap a gyárban dolgoznak, fél nap iskolába mennek.

Ép e példából indulva ki néhai M. Charles Paget nottingham-megyei ruddingtoni birtokos, ki egyike volt Anglia legnemesebb fiainak, s kinek m. évi októberben történt véletlen elhunytát méltán fájjalja hazája, behozta gazdaságán a gyermekek félidejű iskoláztatását, kik azouban már nem fél naponkint, hanem naponkint váltakoztak, egy nap iskolába mentek, másnap dolgozta.

A példa hatott, s a rendszer terjed Angliában, a szülők szívesen barátkoznak meg a jótékony rendszerrel, mert csak

felében áldozzák fel, gyermekük szellemi képeztetésének — azok keresetét, s a gyermek, mely a változásnak természeténél fogva barátja, örömmel megy iskolába a mezei munka után való nap, s viszont dologra az iskolai nap után.

E váltakozó rendszer ismét egyik újabb tényezője a mezei munkás állandósításának, hol ez behozva van azon részére nézve a munkásoknak, kik az iskola jótékonyágainak gyermekeik egész évi keresményét feláldozni nem hajlandók.

Ime elősoroltam azon tényezőket, melyek az angol mezei munkás állandóbbá tételére oly lényegesen befolytak anélkül, hogy ama utólérhetlen mezőgazdasági culturával bíró dúsgazdag ország viszonyait, a mi szegényes körülményeink között vakon utánozhatónak tartanám. — Kitűnik azonban ép az előadottakból, hogy a munkás osztályok viszonyai közt bármely különböző pontjain a világnak bizonyos analogia létezik, úgy viszont a gazdák, vagy általánosan szólva a földművelés érdekei és kívánalmái is a legtöbb esetben azonosak. Különösen kitűnik az érdekek azonossága épen felvett tárgyunknál; az angol gazda például ép úgy panaszkodik munkásai vándorló hajlamai miatt, mint a magyar gazda.

Az angol gazda azonban nem nyugszik meg a panasznál, hanem gondolkozik a módok felett, melyek a vándorlást megállítanák.

Gondolkozzunk mi is a földművelésünket megtámadott ezen baj orvoslása felett; hogy orvosság létezik arról kétségem sincs, de szükség, hogy elfogulatlanul elmélkedjünk az ügy felett. Nem szabad visszariadnunk a reformtól, mely e téren a magyar gazdaközönségre vár. Oly áldozatokra józanul nálunk senki sem gondolhat, mint minőre az angol birtokosok és farmerek vállalkoztak; — hiszen ott a közép farmer, ki 300--400 holdon gazdálkodik, több kényelemmel él a magas bérek mellett is, mint nálunk ugyanoly nagyságu birtok ura.

A mi viszonyaink nagy költségű beruházásokat még meg nem engednek, de másrészt cselédségünk is jóval igénytelenebb lévén, mint az angol munkás, a reform is aránylag kevés költséggel eszközölhető.

És ha a javítás e téren, mint e tekintetben kétségem sincs, legnagyobb részt csakis akaratunktól függ, ne kétkedjünk — a mint csak a viszonyok engedendik, azonnal hozzá

fogni a munkához, mervén részemről állítani, hogy soha be-
ruházás gazdaságainkban még jobban nem
gyümölcsözött, mint az, mely a cselédet ál-
landóvá s a gazdaság érdekei iránt buzgóvá
tette.

Komoly megfontolás után azon meggyőződésre jutottam,
hogy a mi gazdasági cselédségünk állandósításának fő ténye-
zői ugyanazok, mint melyeket Angliában olyakul tapasztal-
tam.

Ki a viszonyokat kellőleg ismeri, be fogja vallani velem
együtt, hogy a cseléd örökös változásának nem a jobb bér utáni
sóvárgás a rugója általában véve, mert úgy tapasztaljuk,
hogy bizonyos vidékeken majdnem teljesen ugyanazon bérek
vannak megállapítva, kivévén, ha itt-ott a tehéntartás fenn-
áll, mi minden esetre nagy vonzó erővel bír, — figyelemre
méltóbb bérkülönbsétek csak távol megyék közt léteznek,
messzire pedig a cseléd csak kivételesen megy szülő vidékétől.

Ha tehát azt tapasztaljuk, hogy hason bérviszonyok
közt is vándorol a cseléd, a vándorlás okait kell puhatólnunk.
Ugy fogjuk találni, hogy a vándorlás a cseléd helyzetével
való általános elégedetlenségének következése.

Ha kérdőre vonatik szegődés alkalmával a cseléd, hogy
miért nem marad? „Tudja Isten“ — felel, csak másutt is
megpróbálja szerencsáját; — valóban maga sem tudná meg-
mondani sok esetben, miért vándorol, — jobbat remél —
csalódik, ismét tovább megy, s évről évre inkább veszti érzé-
két újabb ura érdekei iránt, és ez nem jól van így,
mert ezáltal mezőgazdaságunk kiszámithat-
lan kárt szenved.

Ha elfogadhatónak találjuk a tételt, miszerint cseléde-
ink állandósítására ugyanazon tényezők alkalmazandók,
melyek Angliában vétettek foganatba — tárgyaljuk egyen-
kint a tényezőket.

Nézzük mindenekelőtt a lakás-kérdést. Kell-e hozzá
nagy status-bölcsesség, hogy valaki belássa, miként 2—6
családnak egy szobára, egy konyhára szorítása a humanitás
szemei előtt többé meg nem állhat. Hogy öreg, ifju, férfi és
nő, felnőtt hajadon, ifjoncz és gyermek, gyermek ágyas asz-
szony és halálos beteg egyetlen szobába dugassanak, elítéli
az erkölcsiség.

Mily kiszámithatlan erkölcsi bajok forrása e képtelen
együtt lakás, fejtegetnem felesleges, nem is kívánok hossza

san e tárgygyal időzni, mert többet fognék mondani, mint akartam; egyszerűen csak arra figyelmeztetem a birtokos és bérlő osztályt, hogy mindenek előtt gazdai jól felfogott érdekünk, másod sorban a közérkölciség és humanitás is. fenhangon követeli tőlünk a reformot e téren, s a reform egyszerűen abból áll, hogy jusson minden családnak egy külön szoba és konyha, hogy a közös konyhán történő folytonos demoralizáló czivódásoknak eleje vétessék.

Az iskolák nem sokat fognak rajtunk segíteni, ha itt nem segítünk mi magunk, — a munkás nép morálja emelésére nem elégségesek maguk az iskolák: hogy e téren haladás történjék, a társadalmi tényezőknek is részt kell venniök a munkában.

Annál fontosabbnak tartom a reformot a lakás-kérdésnél, mert ép a cselédség gyermekeiből egészíti ki magát a földmívelési cselédség első sorban; azokban a több család által lakott szobákban serdül fel a leendő munkás, s hogy mily alapot szolgáltat az ott nyert házi nevelés a leendő cseléd erkölcsiségéhez, azt felesleges ismételve fejtegetnem.

Távol van azonban tőlem azt csak kívánni is, hogy a jelenlegi lakás-rendszer azonnal átalakuljon; a tőke-hiány egyrészt, másrészt a kedvezőtlen évek nyomása alatt beállott lehangoltság nagy akadályul szolgál a reformnak, még az esetre is, ha hajlam mutatkoznék hozzá, — célom mindenek előtt az volt, hogy a birtokosok figyelmét e nevezetes hiányra vonjam, s előkészítsem az utat egy jobb jövőnek, mely bizonynyal be fog következni, lépésenkint bár, de elmaradhatlanul a szerint, a mint gazdasági viszonyaink fejlődni, s egyuttal birtokosaink a reform czélszerűségéről meggyőződni fognak.

Áttérek a házi kertek kérdésére.

A házi kertek, feltéve, hogy azok kellőleg műveltetnek, nagy adalékkal szolgálnak a cseléd-osztály jobblétéhez.

E mellett nevelik a munkásság iránti hajlamot, a gyermekkel megkedveltetik a kerti foglalkozást, s ha felnő, nagyobb pietással fog viseltetni a gyermek mások hason irányu munkája gyümölcsei iránt.

Ki ismeri a cseléd osztály nejeinek kevés hajlamát a munkára, az be fogja látni, hogy a házi kertek ébresztőül, szoktatóul szolgálhatnak e tekintetben.

Ismerem az ellenvetéseket is, melyek a házi kertek adása ügyében tétethetnek. Tudom magam is, hogy számos

atyáskodó nagybirtokos kiadta a házi kerteket, s gazzal fordultak fel azok, mert nem akadt szorgalmas mivelőjük. De abból épen nem következik, hogy tehát nem kell házi kertet adni.

De sőt ép e jelenségben találok én egygyel több okot arra, hogy de igenis adjunk a cselédségnek kertet, és hassunk minden lehető eszközzel arra, hogy azok a kellő mivelésben is részesüljenek, szép szóval, biztatással, korholással, sőt jutalmak kitűzésével is a legjobban mivelt kertre.

Meg lévén győződve arról, hogy a cseléd-osztályt egy ideig saját javára is nógatni kell, s viszont arról, hogy e nógatástól nem szabad a gazdáknak saját érdekükben visszarriadni, mert a kertek mivelésével a cselédség morálja is kedvező arányban növekedik, s e morál növekedésével arányt tart az állandóbban helyben maradás.

A házi kerteknek nem szükség nagyoknak lenniök, 100—150 □ öl egy családra elégséges, de fő dolog, hogy lehetőleg kerítve legyenek, mert a károsítások elkedvetlentől hatnak a mivelőkre.

A tehén-tartás majdnem nehezebb kérdés a lakás-kérdésnél; az áramlat újabb időkben határozottan a tehén-tartás ellen irányult, holott ez a cseléd életkérdései közé tartozik.

Bármily bőkezűen ügyekezzenek a gazda az elfogott marha-tartást pótolni, a cseléd nehezen nélkülözi azt, mert a tej gyermekei főtáplálékát képezi.

Kik a marha-tartást még nem kassálták, főleg oly vidéken, hol a szomszéd birtokosok már beszüntették azt, szólhatnak róla, mily vonz-erőt gyakorol az a vidéki cselédségre nézve; szólhatnak róla, mennyi cseléd kínálkozik hozzájuk, s mennyivel állandóbb náluk ugyanazon osztály, melynek vándorlási hajlamai általános panasz tárgyát képezik.

Ismerem a nehézségeket is, melyek a tehén-tartással járnak, de azok legnagyobb része mellőzhető célszerű intézkedések által.

Például a téli etetés körüli visszaélések meggátolása tekintetéből lehetne $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ hold répa földet pénzért, vagy felébe adni egy marha után, s a cseléd azzal javitaná marhájának rendszerint polyvából álló téli takarmányát.

Vagy fogadtatnék el a skót szokás, mi ugyan már nálunk is divik több uradalomban, hol a cselédnek a földesur tart tehenet, s övé csak is a fejesi haszon.

Vagy ne adassék fejés, (mi még czélszerűbb,) hanem adassék bizonyos mennyiségű tej, mely a család tagjaiszáma szerint különböző lehet naponta.

Ha e rendszer fogadtatik el — nem fordulhat elő sem visszaélés a takarmánnyal, sem a borju tönkre jutása a tulajfejtés által.

Hol nagy a latifundium, hol a gazdaság külterjes, a természetbeni marhatartás adása egyszerűbb.

Hol a föld értéke magas, s a gazdaság intenzív irányu, a legutóbbi módot vélném elfogadandónak.

A cseléd állandósításának negyedik tényezője szerintem a puszta iskolák kérdése. — A cselédségben is felébredt egy homályos sugara az előbbre haladás iránti óhajnak.

Gyermekei iskoláztatását legalább télen ő is kezdi óhajtani már, s hol e tekintetben óhaja kielégítettést nem nyert, ott kényszerűségből marad csak addig, míg alkalmasabb ponton helye nem akad, — s azután változik.

E tekintetben nagy haladás történt újabb időkben nálunk, — de koránt sem történt minden, — a gazdák saját érdekük hozza ismét magával, — a kulturai közérdekeken kívül — hogy e tekintetben is előre törjünk a reform terén.

A közhelyek egész serege állana itt szolgálatomra, ha e thesiset tovább tovább fejtegetni hajlandó lehetnék; röviden kívántam reá mutatni a létező hiányra, mint földmivelésünk hátrányai egyik fontosbikára, — nem kétlem, hogy meg fogok értetni, — annyival is inkább, mert a cselédség gyermekeinek kellő iskoláztatása — biztosíthatja első sorban a mezőgazdaságot értelmesebb munkásokról.

E kérdésben tehát a jelen és jövő érdekei várnak fejletésre.

Midőn az előadottakat a mezőgazdasági cselédség állandósításának tényezőjéül felállítottam, — egyáltalán nem azt kívántam értetni, hogy elősoroltakon kívül egyéb tényező nem is létezik. Igen is létezik egy oly általános tényező, mely mindennemű cselédre áll, és ez a cseléddel való helyes bánás, — szigorú bár, de igazságos magatartása a gazdának.

A magyar cseléd tapasztalásom szerint igen józan belátással bír, — az igazságos szigort nemcsak hogy szívesen eltűri, de sőt mondhatnám követeli is.

Ő inkább szereti a katonailag szigorú, de mellette igazságos urat, mint a néha tuljó gazdát, ki szerinte parancsolni sem tud.

De épe jellemvonásánál fogva fellázítja az igazságtalan, méltánytalan eljárás; az őt megillető bérnek annak idején való lelkiismeretes kiszolgáltatását megvárja, azontul ritkán áll elő külön kéréssel, — erre ő szemérmes vagy büszke is egyszersem.

Összevonva most már előadottakat gazdasági cselédeink vándor hajlamai legyőzésére nézve, gyógyszerül ajánlandónak tartom mindenekelőtt és minden viszonyok közt:

- a) bérének lelkiismeretes és pontos kiadását, — legyen a bér készpénz, föld és termény, s
- b) a lakás-viszonyok javítását.
- c) Házi kertnek adását.
- d) Marha-tartás adását, vagy e helyett fejős tehén használat, — vagy bizonyos mennyiségű tej kiszolgáltatását naponként.
- e) A pusztai iskola-ügy fejlesztését.

Ezek azon tényezők, melyek a cselédet helyéhez, urához kötik, s annak gazdasági ügye iránt az érdekeltséget felköltik, munkájában buzgóbbá, lelkiismeretesebbé teszik, s lassankint megteremtik kötelesség-érzetét.

Ha netán azt a megjegyzést tehetné valaki ellenemben, hogy könnyű innen a zöld asztal mellől theoretizálni: annak mindenek előtt azt felelném, hogy azon tényezők hatásos voltáról, melyeket elősoroltam, tanuskodik mindenek előtt Angolország.

Továbbá mind e tényezők alkalmazását saját körömben évek során eszközöltem, s úgy találtam, hogy csakis az a házas cseléd mozdult tőlem, kit én magam kivántam, hogy tovább menjen.

Habár eszméim terjesztésében mások irányában eléggé méltányos tudok is lenni, — tekintve azon nehézségeket, melyekkel azok megvalósítása jár, — köteles vagyok még is az ügy érdekében teljes őszinteséggel elmondani, hogy a nehézségek nem olyszertűek, melyek túl nagy áldozatot követelnének, földolog csak akarni.

Es akarnunk kell épen saját, illetőleg gazdaságunk érdekében. Mind addig, míg egy állandó, megbízható, kötelességérző cselédséggel földmivelésünk nem rendelkezik, nem fog az kifejlődhetni,

mert minden törekvésünk meg fog törni a végrehajtás pongyolaságán.

Magasabb mezőgazdaszat csak is egy magasabb értelmi erő által vezérelt, jó akaratú és kötelességérző cseléd-osztály sikeres munkája árán érhető el.

S ki az közölünk, ki megélhetésünk majdnem egyetlen feltételét, a mezőgazdaságot magas fokra ne óhajtáná fejlesztvelátni? bizonynál mindnyájan egyetértünk ez óhajban, — ánde, ha a cél kedves előttünk, barátkozunk meg a célhoz vezető eszközökkel is.

Ezek után bátor vagyok felkerni a t. szakosztályt, hogy érveimet szigorú bírálat alá venni, hol hibáztam, helyre igazítani, viszont hol szavaim a t. szakosztály helyeslésével találkoznak, e helyeslést kimondani — szóval az általam kézbe vett fontos tárgynak tisztázásához nagy becsű megállapodásával annyival inkább járulni méltóztassék, mivel kétségtelen az, hogy a mezőgazdasági cselédség vándor hajlama a mezőgazdaság ügyének kiszámíthatlan kárára van, — s ha sikerült az orvoslásra nézve egynémely helyes nézetet közlenem, az esetre, ha a t. szakosztály s általa az orsz. gazd. egyesület választmánya reá üti érvelésemre helyeslése pecsétjét — javaslatom nagy erőt nyerend a tekintetben, hogy országszerte figyelembe vétessék, mely megtiszteltetésre magán egyéni minőségemben tett értekezésem soha nem fogna számíthatni.

Kenessey Kálmán.

KIVONAT

az orsz. Magyar Gazdasági Egyesület igazg. választmánya 1874. május 15-én tartott ülés- nek jegyzőkönyvéből

VL. A s akosztályi működésről szóló jelentés nyomán:

Felolvastatott a f. é. ápril 29-én tartott szakosztályi ülés jegyzőkönyvének következő pontja:

„Az ülés egyik tárgyául Kenessey Kálmán szakosztály tagnak a gazdasági cselédség állandósításáról már régebben beterjesztett értekezése levén kitűzve, ezen — minden gazdára égető kérdés taglalásánál a szakosztály:

A) szükségesnek látja meghatározni, hogy kiket kelljen gazdasági cselédek alatt érteni, s nehogy sokat karolva fel, keveset markoljunk, — az állandósítási javaslatokat csak a szegődményes gazdasági éves cselédségre véli alkalmazhatóknak, s nem a napszámosok, vagy szakmányosokra (aratók, cséplők, nyomtatók stb.) valamint a telepítvényesek, vagy az ugynevezett zsellérekre sem.

B) Az értekezésben az angol intézkedések alapján a gazdasági cselédség állandósítására kifejtett nézeteket, a szakosztály mind a humanitás szempontjából, mind pedig a gazda jól felfogott saját érdekének tekintetéből általában helyesli, mert meggyőződése szerint is a gazdasági cselédség állandósítására lényegben ugyanazon tényezők hathatnak hazánkban is, habár azok — tekintve a különbséget Anglia és hazánk között — mérveikben eltérők is egymástól.

Ennélfogva saját cselédeink állandósítására a szakosztály is mindenek előtt, s minden viszonyok között ajánlandónak tartja:

a) a cseléd bérének lelkiismeretes és pontos kiadását, legyen a bér készpénz, föld és termény;

b) a lakásviszonyok javítását;

c) házi kertnek adását;

d) marhatartás adását, vagy e helyett fejős tehén használatát vagy bizonyos mennyiségű tej kiszolgáltatását naponként, és

e) a pusztai és tanyai iskolaügy fejlesztését. A mi pedig

C) a cselédállandósítási javaslatok életbeléptetésének módját illeti, a szakosztály erre nézve amint egyrészt a gazda és cseléd között a jogviszony rendezését méltányos, de szigorú cseléd-törvény által mielőbb s multhatlanul szükségesnek tartja, — úgy másrészt a gazda és cseléd közötti minden olyan természetű ügyet, melynek tekinteti a szóban levő állandósítási javaslatokat is, a mi viszonyaink között nem törvényhozási vagy közigazgatási, hanem tisztán társadalmi uton óhajtja elintéztetni.

S ez érdeemben tekintve a cseléd-állandósítás kérdésének fontosságát, s a hazai mezőgazdaság érdekében oly melegen áthatva, és szakavatottan előadott értekezés jelességét, — a szakosztály az ügynek úgy vélné legzélszerűbben jó szolgálatot tehetni, ha e munka minél szélesebb körben, p. o. legalább 5000 példányban szétosztatnék az országban olyanok között, kikről fel lehet tenni, hogy érdekeltséggel viseltetnek a dolog iránt. Ez által egyrészt töretnék az állandósítási javaslatok eszméjének terjesztésére, s a fogékonyság ébresztetnék az e tekintetben viszonyaink között is sikerrel valószínű reformok elfogadására; másrészt a legjobb alkalom nyílnék tájékozó adatok gyűjtésére az ország minden vidékén a cselédség helyzetéről, ha mind azok, kikhez egy ily példány küldetnék, a dolog fontosságát kiemelő levél kíséretében felkértenének, hogy sziveskedjenek az egyesületet értesíteni arról, mikép áll a feljebb érintett állandósítási javaslatok irányában vidékükön a cselédség ügye, mi a tetteges pénzbeli fizetés, s hogyan vannak a cselédekkel általában megelégedve?

A szakosztály úgy van meggyőződve, hogy az ekként begyűjtött adatok alapján lehetne aztán a mutatkozó hiányok orvoslása felett sikeresen tanácskozni. Hogy pedig a szétosztás mennél helyesebben eszközölthessék, Lónyai Gábor elnöke alatt Kenessey Kálmán, Galgóczy Károly, Máday Izidor, Szontagh Albert és Morócz István tagokból bizottságot küldött ki a végre, hogy jelölje

ki megyénként az egyesületi tagokat, s a hol ilyenek nincsenek, személyes ismeretség útján azon alkalmas egyéneket, kikhez fordulni lehessen, s formulázza a kérdéseket, melyekre az egyesület a felhívásban a szükséges tájékozódás végett feleletet kér. Különben

D) A falusi szűk cselédlakásokra és a pusztai s tanyai iskolákra nézve tanácskozás közben felmerült észrevételek folytán a szakosztály:

a) a szűk lakásokat illetőleg általában és csupán közegészségügyi, nevezetesen a ragályos kórok akadályozása tekintetéből véli a belügyministerium figyelmét felhivandónak; továbbá

b) a pusztai és tanyai iskolák dolgában, tekintve azt, hogy a mi népünk a munkánál gyermekeit, s ezek keresményét nélkülözni nem igen hajlandó, s már csak ennél fogva is — egyéb helyi nehézségeket mellőzve — az iskoláztatás kivált nyáron át nagyon bajos, — a szakosztály az Angliában sikeresen alkalmazott naponkénti váltakozó iskoláztatást sem tartja nálunk kivihetőnek, hanem a közoktatási ministeriumot arra óhajtáná felkérteni, miszerint a pusztai és tanyai iskoláknál a gyermekeknek fél idejű iskoláztatását talán hetenként felváltva kísérletkép elrendelni méltóztatnék."

Az igazg. választmány a szakosztálynak ezen javaslatát egészben és minden pontjában helyeslőleg magáévá fogadta, s a cseléd állandósítási értekezés kinyomatása és terjesztésével járó költségek utalványozására, úgyszintén a javaslatba hozott felterjesztések foganatosítására az elnökséget megbizta.

Budapest, 1874. május hó 15-én.

LÓNYAI GÁBOR,
elnök.

MORÓCZ ISTVÁN,
egyesületi titoknok.

BUDAPEST, 1874.

Herz János m. kir. udv. könyvnyomdájából.

Bálvány-utca 7-ik szám.

